

УДК 355.233.22

ФІНОГЕНОВ Ю. С.

м. Київ, Україна

СВІТОВИЙ ДОСВІД АДАПТАЦІЇ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО РЕФОРМУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ

В статті наведені результати аналітичного узагальнення світового досвіду щодо вдосконалення системи фізичного виховання військовослужбовців в умовах реформування збройних сил. Встановленні та піддані детальному розгляду основні підходи до вдосконалення фізичної підготовки військ, апробовані в збройних силах країн НАТО і РФ.

Ключові слова: фізичне виховання військовослужбовців, фізична підготовка військ, реформування збройних сил.

Вступ. Багатовіковий досвід ведення збройної боротьби держав (незалежно від їх належності до різних суспільно-економічних формацій), свідчить про те, що фізична підготовка військ є об'єктивною необхідністю, яка забезпечує саме існування системи їх бойового удосконалення. Роль фізичної підготовки, як основного засобу забезпечення фізичної готовності в структурі бойової готовності військ, значно зростає в умовах сучасної військової реформи. Причиною цього є різке підвищення вимог до психофізичного стану військовослужбовців, здатних витримати специфіку сучасного бою, адекватно володіти якісно новим озброєнням і бойовою технікою. Подібні проблеми постійно постають перед будь якою армією, саме функціонування якої вимагає відповідності рівню науково-технічного прогресу та стану політичної ситуації в світі [10].

Аналогічним чином, реформа Збройних Сил України також викликала зміну їх організаційної структури та скорочення чисельності військ, закономірно спричинивши необхідність докорінного удосконалення бойової підготовки, форм і способів комплектування особового складу. Все це в умовах скорочення термінів строкової служби, обумовлює необхідність корекції діючої системи фізичної підготовки військ з урахуванням сучасних вимог [7]. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення та критичне усвідомлення досвіду реформування збройних сил провідних країн світу. Відповідно, метою даної роботи є аналітичне узагальнення світового досвіду щодо оцінки підходів і технологій фізичної підготовки військовослужбовців в умовах реформування збройних сил різних країн.

Матеріал і методи. Для вивчення досвіду реформування систем фізичної підготовки вій-

ськовослужбовців збройних сил зарубіжних країн були проаналізовані концептуальні, теоретичні, керівні та нормативні документи з фізичної підготовки у Збройних Силах США, ФРН, Франції, Великобританії, Радянського Союзу (періоду 80-х років ХХ століття), Російської Федерації, а також наукової праці військових фахівців, що торкаються цієї проблеми.

Результати дослідження. Згідно літературних даних, існуючі системи фізичної підготовки в армії країн НАТО і колишнього Радянського Союзу неодноразово піддавалися удосконаленню, яке набуло найбільш значних змін в період 70–80-х років минулого століття [3]. При цьому можливо виділити основні зовнішні та внутрішні чинники, які зумовили необхідність такої корекції. В числі зовнішніх чинників: зміна напрямку доктрини та концепції бойового застосування збройних сил, поява нових способів ведення бойових дій, перехід на контрактну основу комплектування особового складу, скорочення строків військової служби. До внутрішніх чинників закономірно віднести лише 2 – невідповідність існуючих систем фізичної підготовки сучасним вимогам та недостатній рівень фізичної підготовленості військовослужбовців, який не відповідає вимогам бойової підготовки військ.

Так, в 50–90-ті роки минулого століття, з моменту переходу до контрактної системи комплектування, фізична підготовка армії США чотири рази піддавалася реорганізації. Зміни спричинені виключно зростанням вимог до фізичної підготовки, що викликало уточнення тестів і посилення нормативів, а також саму корекцію та інтенсифікації процесу фізичної підготовки [8]. Оскільки вимоги до фізичної підготовки військ формуються на основі загальноблокової стратегічної доктрини та концепції бо-

йового застосування збройних сил з урахуванням способів ведення бойових дій, то прийняття стратегій “прямого протиборства”, концепції “безперервних дій” і “повітряно-наземних операцій” сприяло розробці нових концепцій фізичної, відомих як концепції “готовності” та “мобілізації” [14].

Вказані концепції є панівними до наявного часу, тож в арміях країн блоку НАТО фізична підготовка здійснюється на основні трьох різних концепцій: придатності, готовності та мобілізації. Відповідно до визначення, під “фізичною придатністю” розуміють здатність військовослужбовців швидко адаптуватись до змісту та умов конкретної діяльності”. При цьому основними якостями, які характеризують вказану здатність є м’язова сила, м’язова витривалість і кардіо-респіраторна витривалість (загальна витривалість) [9]. Відповідно до концепції “фізичної придатності” (Physical Fitness) основною задачею фізичної підготовки військ є досягнення та стійка підтримка фізичної придатності на рівні стандартів за видами збройних сил і деяких родів військ для різних категорій військовослужбовців.

Безпосередніми параметрами фізичної придатності є: наявність фізичного здоров’я, здатність до вмілих і тривалих дій та швидкого відновлення після навантаження, а також бажання виконувати поставлені задачі в будь-яких ситуаціях. Основними компонентами фізичної придатності виступають: аеробна (кардіо-респіраторна) та загальна витривалість, м’язова сила, м’язова витривалість, гнучкість і оптимальний склад тіла. При цьому витривалості надається пріоритетне значення. Такі фізичні якості, як швидкість, спритність і координація вважаються фахівцями армії США лише моторними компонентами, що виявляються в конкретних рухових діях. Додатковими показниками фізичної придатності є контроль: за масою тіла, харчуванням, палінням, вживанням алкоголю, наркотичних засобів, а також оцінка стійкості до психологічного стресу [13].

Основним недоліком даної концептуальної побудови стала ставка на те, що досягнення належного рівня фізичної підготовленості військовослужбовців і формування у них необхідних прикладних рухових навичок можливо набути за рахунок військово-професійної діяльності в процесі бойової підготовки. Однак бойові дії в Кореї та В’єтнамі показали неспроможність такого підходу [6].

Концепція “повної фізичної готовності” (Complete Physical Rediness) сформувалася в 70-х рр. у США в період прискоренної модерніза-

ції системи бойової та фізичної підготовки військ у зв’язку з переходом до професійного способу їх комплектування. “Фізична готовність” характеризує конкретний фізичний стан військовослужбовця, що відповідає вимогам сучасного бою і дозволяє йому успішно виконувати бойові задачі відповідно до його бойового призначення [8, 9, 18]. В основі концепції “повної фізичної готовності” лежить досвід в’єтнамської війни, уявлення про характерні риси сучасної військової доктрини та вимог, що випливають з них. Останні передбачають необхідність завчасного розвитку в особового складу фізичних і психічних якостей та військово-прикладних навичок, здатних забезпечити виконання бойових задач у різноманітних, часом і в екстремальних умовах. Основні прикладні положення цієї концепції сформульовані в діючих статутах, настановах і програмах, що регламентують бойову та фізичну підготовку військ [12, 15].

Аналіз матеріалів щодо оцінки концептуальної основи “повної фізичної готовності”, діючої в збройних силах США був виконаний ще у 1994 році Утенком В.Н. зі співавторами [16], згідно яким:

1. Повна фізична готовність військовослужбовців є складовою частиною повної бойової готовності військ (Complete Combat Reading) і поряд з технічною та психологічною готовністю слугує для них базовим фактором;
2. Повна фізична готовність полягає в здатності військовослужбовців і підрозділів виконувати бойові задачі в екстремальних умовах фізичного і психологічного стресу;
3. Повна фізична готовність регулярних військ і резервних компонентів досягається та постійно підтримується виключно в мирний час, оскільки умови виникнення та розгортання сучасної війни не дозволяють займатися підвищенням фізичної готовності військ після початку бойових дій.

При цьому стан повної фізичної готовності включає: фізичну придатність до освоєння і виконання професійної діяльності, а також військово-прикладні навички: різні способи пересування, виживання у воді, прийоми рукопашного бою; оперативну фізичну готовність до дій у конкретних умовах бойових операцій, або навчань. Окрім цього, повна фізична готовність має на увазі наявність у військовослужбовців таких морально-вольових якостей, як сміливість, рішучість, здатність діяти в складі групи і бути її лідером. Корекція, відповідно до концепції “повної фізичної готовності” знайшла своє відображення в посиленні військово-прикладної та психологічної спрямованості фізичної підготовки сучасної армії США [17,20].

В межах вказаної концепції з метою підвищення військової спрямованості фізичної підготовки особлива увага командування звертається на розвиток найбільш важливих у військовій справі фізичних і психічних якостей: витривалості, стійкості, самовладання, сміливості, впевненості у своїх силах, агресивності, згуртованості. З цією метою застосовують комплекси вправ, пов'язаних з небезпекою і ризиком, командні та індивідуальні види спорту (військові багатоборства, орієнтування, парашутний спорт і альпінізм) [19].

Окрім повної фізичної готовності військ існує також оперативна готовність (Operational Physical Fitness), саме в якій особлива увага надана суто оперативній фізичній підготовці (Operational Physical Readiness Training). Метою її є розвиток у військовослужбовців фізичних і психічних якостей, необхідних для успішних дій у конкретних видах бойових операцій – амфібійних, аеромобільних, у районах урбанізованої забудови, а також для попередньої адаптації до кліматичних умов театру майбутніх бойових дій (у горах, у пустелі, у джунглях, в Арктиці). Оперативна фізична підготовка контингенту проводиться протягом 4 тижнів безпосередньо перед його участю в бойових діях, у спеціально обладнаних навчальних центрах під керівництвом інструкторів-професіоналів. Така підготовка характеризується високими, іноді граничними фізичними навантаженнями і максимальною психологічною напругою [11].

Основні напрямки модернізації системи фізичної підготовки у збройних силах сучасних армій блоку НАТО продовжують напрацювання, розпочаті ще в 70-ті роки минулого століття. До теперішнього часу вони акцентовані до посилення військово-прикладної та психологічної спрямованості; орієнтації фізичної підготовки на винятковий розвиток загальної витривалості; збільшення службового часу на фізичну підготовку та заняття спортом; уніфікації тестів і посилення їхніх нормативів; підвищення особистої відповідальності військовослужбовців-професіоналів за свою фізичну готовність [12].

В більшості країн Північноатлантичного блоку реорганізація системи фізичної підготовки збройних сил відбулася дещо пізніше, ніж у США, у Великобританії і ФРН вона розпочата у 1974 р., у Франції – в 1975 р. Однак, підходи в реорганізації системи фізпідготовки військовослужбовців у цих країнах були дещо інші. Якщо англійці взяли за основу систему армії США, то в ФРН зберегли концепцію “придатності”, а Франція запропонувала свою концепцію “мобі-

лізації”. Для реалізації кожної з цих концепцій характерно визначене сполучення засобів, методів і організаційних форм фізичної підготовки, що формують загальний напрямок фізичного виховання військ.

У зв'язку з цим, у даний час в арміях країн НАТО можливо виділити три оригінальних напрямки розвитку фізичної підготовки збройних Сил, які за ознаками є такими: 1. традиційне, засноване на концепції “фізична придатність” (ФРН); 2. військово-прикладне – концепція “фізична готовність” (США, Великобританія); 3. спортивне – концепція “фізична мобілізація” (Франція). “Традиційний” напрямок фізичної підготовки характеризується відсутністю лідерства військово-прикладної спрямованості. Зв'язок фізичної і бойової підготовки реалізується шляхом опосередкованого переносу якостей і навичок, сформованих у процесі військово-професійної діяльності.

Для реалізації концепції “фізичної готовності” передбачено переважне використання військово-прикладних засобів і методів. Характерним для нього є моделювання реальних бойових навантажень, створення екстремальних ситуацій, що вимагають від особового складу граничної фізичної та психологічної напруги.

Використаний у Франції підхід в організації фізичної підготовки базований на принципі повної мобілізації духовних і фізичних сил для вирішення конкретних задач у процесі спортивного тренування та систематичної участі в змаганнях. Оскільки в процесі фізичної підготовки французьких військовослужбовців використовуються звичайні засоби і методи спорту, даний напрямок одержав назву “спортивного” [5]. Він займає проміжне положення між “традиційним” у ФРН і “військово-прикладним” у США та Великобританії. Спортивна спрямованість фізичної підготовки військ відповідає принципу комплектування призовниками, для яких властиві більш високі рівні фізичної підготовленості, а заняття спортом є стимулом фізичного удосконалення, а нерідко і мотивацією до військової служби. У США і Великобританії найманих солдатів стимулює переважно велике грошове забезпечення, але розмір доплат також залежить від рівня їхньої військово-професійної та фізичної придатності [1].

У Російській Федерації необхідність удосконалення системи фізичної підготовки Збройних Сил детермінована аналогічними чинниками, що і в країнах блоку НАТО. Як свідчить аналіз літературних джерел, проблема удосконалення фізичної підготовки Збройних Сил (Радянського

Союзу, а після 90-х років – і Збройних Сил Російської Федерації) постійно поставала при розробці чергової Настанови з фізичної підготовки (НФП), яка в системі керівних документів займала провідне місце [2]. Багато пропозицій з удосконалення фізичної підготовки, особливо у сфері її концептуальної, організаційної та методичної основи, зроблено наприкінці 80-х років з урахуванням результатів глибоких та широкомасштабних досліджень у рамках науково-дослідних робіт Ленінградського Військового інституту фізичної культури. Ці розробки актуальні і сьогодні, тож закономірно використані при розробці сучасної концепції бойової та фізичної підготовки військ.

Особливість діючої в збройних силах РФ системи фізпідготовки полягає в її орієнтації на сутність сучасної воєнної доктрини, концепції, стратегії та схемі управління військами в мирний час. При цьому концепція досить адекватно відображає сутність, цільову спрямованість і засоби фізичної підготовки військ у сучасних умовах. На її основі набувають конкретизації загальні та спеціальні завдання, організація та зміст фізичної підготовки військ [4].

Для підвищення рівня підготовки пропонується: вивчити вимоги військово-професійної діяльності та переглянути загальну кількість вправ шляхом виключення малоефективних та вправ, які вимагають значної кількості часу на навчання (гімнастичні вправи тощо), а також сконцентрувати увагу на найбільш вагомим та прикладних вправах. В числі останніх пропонується однорідні вправи об'єднати у стандартні комплекси, розраховані на рішення конкретних завдань (розвиток витривалості, сили тощо), що виконуються фронтальним, коловим, або поточним методом протягом 12-15 хвилин. Планування, проходження програми та перевірка фізичної підготовки тісно пов'язані з періодами і задачами бойової підготовки. Загально-фізичну підготовку в такому контексті винесено на навчальний період навчання, військово-прикладну – в період згуртування військових підрозділів, а спеціальну – в період підготовки до навчань з урахуванням специфіки та умов наступних навчально-бойових дій. Спеціальна спрямованість фізичної підготовки орієнтована не лише на особливості військово-професійної діяльності, а головним чином, на умови клімато-географічного розташування вірогідного театру бойових дій. Для цього розроблені комплексні вправи, що відповідають за змістом та навантаженням основним видам бойової діяльності та діям в особливих умовах [15].

З метою посилення психологічної спрямованості фізичної підготовки передбачається розробити єдиний комплекс психологічної загартованості (вправи, комплекси, які виконуються в умовах небезпеки та ризику), включивши його до програм військово-прикладної та спеціальної фізичної підготовки. Заслугує на увагу рекомендація перегляду нормативів перевірочних вправ, які відображають рівень розвитку загальної та силової витривалості (зокрема – збільшення дистанції кросів, марш-кидків до 12-15 км, піших та лижних маршів до 25-30 км). Визначається доцільною перевірка військово-прикладної фізичної підготовки за комплексними вправами у складі підрозділів на фоні тактичної обстановки, що помітно впливає на рівень особистої відповідальності військовослужбовців за свій фізичний стан.

У підсумковому вигляді, система поглядів, прийнятих у РФ на сутність процесу фізичного удосконалення військовослужбовців та основи його подальшого розвитку Доктрині фізичної підготовки Збройних Сил Російської Федерації [3]. Метою цієї доктрини є розробка сучасного, науково і практично досконалого комплексу підходів до управлінської діяльності щодо створення та забезпечення високоефективного функціонування системи фізичної підготовки у Збройних Силах.

Висновки.

1. Основні чинники, що детермінують удосконалення системи фізичної підготовки Збройних Сил провідних країн світу, завжди пов'язані з військовою реформою. В їх переліку – зміна напрямку доктрини та концепції бойового застосування Збройних Сил, поява нових способів ведення бойових дій, введення контрактного способу комплектування, скороченням строків військової служби і головний – невідповідність існуючих систем фізпідготовки підвищеним вимогам реформованої армії;
2. Провідними напрямками реформування системи фізичної підготовки в ЗС Російської Федерації та країнах Північноатлантичного блоку НАТО є наступні: інтенсифікація процесу фізичної підготовки, підвищення її військово-прикладної та психологічної спрямованості, переважний розвиток витривалості, підвищення вимог до фізичної підготовленості та відповідальності кожного військовослужбовця за особисту фізичну готовність.

Література

1. Аршинов О. Организация физической подготовки сил специальных операций США // Зарубежное военное обозрение. — 1994. — № 6. — С. 14-16.
2. Аршинова О. Организация физической подготовки сил специальных операций США. — Зарубеж. воен. обозр. — 1994. — №6. — С. 14-16.

3. Демьяненко Ю.К., Кузнецов И.А. Научное обеспечение физической подготовки. — СПб.: ВИФК. — 1999. — 38 с.
4. Доктрина физической подготовки в Вооруженных Силах Российской Федерации. Проект. — Москва: СК МО РФ, ВИФК. — 1997. — 34 с.
5. Дорофеев В.А., Гилев В.П. Концепция построения физической подготовки в Вооруженных Силах Российской Федерации: Учебно-методический сборник специалиста физической подготовки и спорта. — СПб.: ВДКИФК. — 1992. — С. 65-72.
6. Мионов В.В. Физическая подготовка Вооруженных Сил Франции // Актуальные проблемы теории и практики физической подготовки войск. — СПб.: ВИФК. 2002. — С.130-144.
7. Наставление по физической подготовке Советской Армии и Военно-Морского флота (НФП-87). — М.: Воениздат, 1987. — 319 с.
8. Настанова з фізичної підготовки у Збройних силах України 1. (НФП-97). — К.: М-во оборони України, 1997. — 150 с.
9. Полевой устав сухопутных войск США FM 31-24: Авиационно-десантные обеспечения войск специального назначения. /Пер. с англ. — М.: 1986. — 103 с.
10. Рябчук В. Физическая подготовка в ВМС США. — Воен. вест. — 1993. — №9. -С. 81-84.
11. Собина В.А. Проблемы физической подготовки на этапе модернизации Вооруженных Сил. — М.: ВУ, 1998. — 156 с.
12. Утенко В.Н., Щеголев В.А., Сорокин В.П. Физическая подготовка в иностранных армиях (по материалам зарубежной печати): Учебное пособие. — СПб.: ВИФК ИЦ. — 1997. — 32 с.
13. Физическая подготовка: Руководство, организация и обеспечение физической подготовкой в воинской части и подразделении /Под ред. Е.В. Жукунова. — М.: Военное издат, 1990. — 192 с.
14. Шейченко В.А., Севастьянов В.М. Основные направления совершенствования системы физической подготовки в Вооруженных Силах Российской Федерации на современном этапе // Современный бой и физическая подготовка войск: Сборник научных работ. — СПб.: ВДКИФК. — 1993. — Вып. 4. — С. 95-103.
15. Щеголев В.А. Физическая подготовка в иностранных армиях: Учебное пособие. — СПб.: Инкерт. — 2007. — С. 36-61; 105-111.
16. Щеголев В.А., Утенко В.Н. Развитие теории и практики физической подготовки в иностранных армиях: Уч. пособие (по материалам зарубежной печати). — СПб.: ВИФК ИЦ. — 1997. — 32 с.
17. Ярещенко О.А. Особливості впливу психомоторних здібностей курсантів на спеціальну фізичну підготовленість // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — Харків : ХДАДМ, 2007. — №12. — С.161-163.
18. Яценко В.Н. и др. Система подготовки военных кадров в основных странах НАТО и Японии: Информ. Бюлл. — № 68. — М.: 2004. — 128 с.
19. Яценко Г. Основные направления реформирования ВС Великобритании // Зарубежное военное обозрение. — 2003. — №11. — С. 2-6.
20. Blake G. N. Profile Physical Readiness // Infantry. — № 5. — P. 12-14.

ФИНОГЕНОВ Ю. С.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

На основании анализа литературных источников, касающихся физической подготовки Вооруженных Сил Североатлантического блока НАТО, Российской Федерации и бывшего Советского Союза, выявлены факторы, обуславливающие необходимость их реформирования; определены основные направления усовершенствования системы физической подготовки.

Ключевые слова: физическое воспитание военнослужащих, физическая подготовка войск, реформирование вооруженных сил.

FINOGENOV U. S.

MAIN AREAS OF PHYSICAL TRAINING SYSTEM REFORM OF THE ARMED FORCES OF FOREIGN COUNTRIES

The author has analyzed the literary sources of the North Atlantic Block, the Russia Federation and former Soviet Union Armed Forces concerning physical training. He has cleared up the factors stipulated the necessity of their reformation. He defined main directions of physical training system improvement.

Key words: physical education personnel, physical training of troops, reform of the armed forces.